

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Ústav pedagogiky a sociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vývoj odborného vzdělávání v Českých zemích na přelomu
19. a 20. století – se zaměřením na Prostějovsko**

Ludmila Pudová

Olomouc 2013

Vedoucí práce: Mgr. Eva Kaněčková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedené zdroje.

V Prostějově dne .....

.....

podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Evě Kaněčkové za její podnětné rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytovala při jejím zpracování.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Ludmila Pudová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Eva Kaněčková
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Vývoj odborného vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století – se zaměřením na Prostějovsko
Název v angličtině:	Development of vocational education in the Czech lands at the turn of 19th and 20th century – with a focus on the region Prostejov
Anotace práce:	Cílem mé bakalářské práce je analýza odborného vzdělávání a jeho proměny v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století, tak i v samotném Prostějově, počátky odborného dívčího vzdělávání a ženské spolky. Uplatnění absolventů prostějovských škol v prostějovských podnicích. Metodou práce je historická analýza materiálů.
Klíčová slova:	Historie odborné školství, dívčí odborné vzdělávání, Baťovské školství
Anotace v angličtině:	The aim of my bachelor thesis is analysis vocational education and its transformation in the Czech lands at the turn of 19 th and 20 th century, and in the actual Prostejov, beginnings of women's education and women's associations. Application graduate Prostejov schools in Prostejov enterprises. The metod of work is a historical document analysis.
Klíčová slova v angličtině:	History of vocational education, womens vocational education, Bata Education
Přílohy vázané v práci:	Nosič CD
Rozsah práce:	47
Jazyk práce:	český

Obsah

1. Úvod.....	6
Shrnutí dostupné literatury	8
2. Vývoj odborného vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století se zaměřením na Prostějovsko	
2.1 Počátky odborného vzdělávání v Českých zemích od 60. let 19. stol.....	11
2.1.1 Hasnerův zákon	12
2.1.2 Podmínky formování dívčího školství	13
2.1.2.1 Brněnský ženský vzdělávací spolek VESNA	16
2.1.2.2. Spolek Domácnost a jeho kuchařská škola	18
2.1.3 Podmínky formování odborného školství ve druhé polovině 19. století...	20
2.1.4 Možnosti odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století	23
2.1.5 Počátky odborného školství na Prostějovsku	24
2.2 České odborné školství za první republiky	27
2.2.1 Baťovské školství jako vzor a inspirace	30
2.2.2 Vývoj odborného vzdělávání na Prostějovsku	32
2.2.2.1 Odborná škola krejčovská v Prostějově.....	34
2.2.2.2 Letecké učiliště Prostějov	36
2.2.2.3 Uplatnění učňovské mládeže na Prostějovsku	38
3. Závěr.....	43
Literatura a prameny	46

1. Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma historické, a to vývoj odborného vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století se zaměřením jak všeobecně, tak i na moje rodné město Prostějov. Toto téma jsem si zvolila proto, že mě zajímá vývoj odborného školství, které významně ovlivnilo také region Prostějovska, jako jednoho z významných hospodářských center. Z tohoto důvodu se právě jedna z hlavních částí mé bakalářské práce týká Prostějova jako symbolu oděvního průmyslu a vývoje odborné školy krejčovské v Prostějově. Dle mého názoru a na základě prostudované literatury, které se budu věnovat v samostatné kapitole, se dosud takto komplexně tímto tématem nikdo nezabýval. Jde ale o velmi rozsáhlé a co do historie vývojově poutavé téma, které bych chtěla nastínit v mé bakalářské práci. V ní se věnuji jen vývoji českého odborného vzdělávání do začátku druhé světové války. Dalším pokračováním a konkrétnějším zaměřením na obory daných škol se chci zabývat až při magisterském studiu, do kterého mám zájem po ukončení bakalářského studia nastoupit.

Cílem mé bakalářské práce je analýza odborného vzdělávání a jeho proměny v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století z celkového pohledu i v samotném městě Prostějově.

V návaznosti na vytyčený cíl jsem bakalářskou práci rozdělila na dvě části, dle časového vymezení a to Rakousko-Uhersko, a Československou republiku. V první se zaměřuji na počátky a formování odborného vzdělávání od 60. let 19. století, s přihlédnutím k hlavním aspektům, které v rámci Rakousko-Uherské monarchie vytvářely podmínky pro odborné školství a dále k vývoji této oblasti v regionu Prostějov. Nechybí zde ani první nastínění řešení mimo cechovní výchovy pracující mládeže, připomenutí významu vydání živnostenského řádu v roce 1856 a také dopadu Hasnerova školského zákona na celou oblast školství. Analýzu a proměny odborného vzdělávání v Českých zemích obsahuje druhá, tedy stěžejní část práce, která zahrnuje dvě historická období. Druhý historický předěl v mé práci bude znamenat období první republiky a okrajově se zde dotknu druhé světové války. Nemalou část své bakalářské práce věnuji formování odborného vzdělávání, vzdělávání dívek a postavení dívek a žen na přelomu století. Ne vždy mělo totiž ženské vzdělávání takovou pozici, jak ji známe nyní. Ještě v 19. století nepatřilo dívčí vzdělávání k obecně uznávanému.

Ve dvou podkapitolách se zaměřím na zakládání ženských spolků a to spolku Vesna a spolku Domácnost.

Nezapomenu zde zmínit ani Vojenské letecké učiliště v Prostějově, jehož stopy jsou zde patrné i nyní. A většina občanů Prostějova ani neví, že ve 30. letech byl Prostějov jedním z center, kde se vyučovali chlapi leteckému umění. Právě z tohoto učiliště vzešli někteří piloti, kteří bojovali ve druhé světové válce.

V poslední podkapitole se soustředím na analýzu prostějovských podniků, v nichž se mohli absolventi daných prostějovských škol uplatnit a kde mohli rozvíjet svůj školní potenciál, třebaže to během trvání a i po druhé světové válce nebylo lehké.

V závěru bakalářské práce bude zpracováno zhodnocení dosaženého cíle práce a shrnutí dané problematiky v kontextu historického vývoje odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století.

Shrnutí dostupné literatury

K dosažení stanoveného cíle bude nutné prostudovat literaturu, která se věnuje jak školství, tak i dějinám habsburské monarchie, vývoji učňovského školství v Českých zemích na přelomu století a za první republiky. Není možno opomenout ani literaturu a zdroje zaměřené na vývoj učňovského školství v Prostějově.

Po prostudování dostupné literatury k této problematice jsem ji rozdělila na literaturu, která se věnuje obecně dějinám školství, problematice dívčího vzdělávání a všeobecně postavení žen na přelomu století celkově, dále na literaturu týkající se historie samotného Prostějova, počátku zakládání odborných škol v tomto městě a následného uplatnění učňovské mládeže v podnicích na Prostějovsku.

Významnou roli v mé bakalářské práci sehrála literatura, která je věnovaná jednotlivým zlomovým obdobím v historickém vývoji školství. V publikaci autora Karla Dvořáka *Vznik a vývoj odborného školství* (1969) jsem našla stěžejní informace, které se týkaly počátků odborného školství, pokračovacího školství i uceleného přehledu, co se týká počtu škol v jednotlivých letech svého trvání. Kniha je přehledně rozdělena na jednotlivé kapitoly, a to jak podle druhů škol, tak i podle časového období. Do jisté míry podobnou, avšak dle mého názoru ne tak přesně rozpracovanou, je kniha Zdeňka Černoorského *Vývoj učňovského školství v Československu* (1973). Kniha byla pro moji bakalářskou práci zcela jistě přínosem, ale orientace v ní byla složitější než u předchozí knihy Karla Dvořáka. Tyto dvě publikace se staly základem při vypracování mé bakalářské práce. Zajímavý přehled ještě i z počátku 19. století poskytuje kniha autora Leopolda Weignera *Počátkové odborného a živnostenského školství* (1919). Z ní jsem čerpala jen okrajově, ač bylo zajímavé si ji přečíst, protože se věnuje řemeslu jako takovému, a to od poloviny 18. století do poloviny 19. století. Školství za první republiky, jeho vývoji a řízení v tomto období s pokračováním v dalších několika desetiletích se věnuje kniha Pavla Matesa *Vývoj organizace a řízení středního odborného školství v Československu v letech 1918 až 1987* (1987). V této knize jsem našla důležité informace, pokud jde o vedení a zřizování samotných škol, zejména v době první republiky. Zajímavé bylo i studium skrip Václava Kovaříčka *Prameny k dějinám školství* (1984) a *Vývoj školských soustav v Českých zemích* (1989). Stručně se zde popisuje vývoj základního a středního školství a jsou zde uvedeny základní dokumenty z oblasti školství vztahující se k dané době.

Obecnější informace o tom, jak se vyvíjelo řemeslo, mi poskytla kniha autorky Mileny Lenderové a kol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. Století* (2009). Ta nenáročnou formou vystihuje, jak se řemeslo vyvíjelo a postupně začleňovalo do škol.

Počátky zakládání odborných škol v Prostějově najdeme v publikaci Vojtěcha Janouška *Dějiny Prostějova* (1938), kde jsou však jen stručně popsány typy škol, které ve městě Prostějově vznikaly. Na rozdíl od této publikace kniha autora Josefa Bartoše *Prostějov: dějiny města* (1999) přehledně přibližuje nejen typy škol, které ve městě vznikaly, ale některým školám zde věnuje více místa a zabývá se jimi do hloubky. Historie prostějovského vojenského leteckého učiliště se dotýká kniha Jaroslava Špačka *Jedenapadesátý aneb historie 51. vrtulníkového pluku* (2011), která je průřezem celé historie prostějovského letectví.

Důležitou literaturou, kterou jsem musela prostudovat, byla literatura zaměřená na postavení žen, jejich roli jak v soukromém, tak i ve veřejném životě a v neposlední řadě na jejich možnosti vzdělávat se. Velice poutavou literaturou je kniha Marie Bahenské *Počátky emancipace žen v Čechách* (2005), která nás seznamuje se známými osobnostmi ženského hnutí, jejich životními osudy a sociálním postavením. Jádrem celé této publikace je činnost jednotlivých ženských spolků a jejich formování. V knize jsou také představeny některé významné zakladatelky těchto spolků. Obdobnou knihou, která se zabývá postavením a úlohou ženy jak ve veřejném, tak i soukromém životě, je kniha autorky Hany Malínské *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. století a na počátku 20. Století* (2005). Konkrétnímu spolku Vesna se věnuje samostatná kniha autorek Kalinové Hany a Novákové Lenky *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920* (2007). Tato kniha mě zaujala poutavým vylíčením historie založení jmenovaného spolku a názornými ilustracemi.

Jednu celou kapitolu ve své bakalářské práci věnuji školství, které bylo založeno rodinou Baťů ve Zlíně. Je až s podivem, že v každé knize, která se mi dostala o Baťovi do rukou, je zmínka o baťovském školství. Stručný, avšak ucelený přehled jsem našla v knize Tomáše Bati *Zlínské školství* (1934). Ta je doplněna o mnoho obrázků, fotek a překreslených výkresů návrhů a stávajícího stavu zlínských školních budov. Velice poutavým čtením je rovněž kniha Evžena Erdély *Baťa, švec, který dobyl světa* (1990). V ní je velice svérázným způsobem popsán život rodiny Baťů, vše, co se týká jejich továren a škol. Jsou zde i autentické přepisy vývěsek, které byly umístěny v továrnách a internátech.

Stejně tak je zajímavá kniha autora Ivana Brože *Chlapi od Baťů* (2002), jež pojednává především o životě Jana Bati, ale i o všech významných mužích, kteří ho ovlivnili. Je zde popsán i jeho osobitý pohled na svět.

Samotné historii prostějovského podnikání a uplatnění učňovské mládeže se věnuje přehledná publikace Tomáše Cydlíka *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku* (2009). Tento autor ve své knize popisuje různá odvětví podnikání, která na území bývalého okresu Prostějov byla. Vytvořil průřez podnikatelskou infrastrukturou, od malých až po velké podnikatelské firmy. Jejich historie byla pro moji práci přínosná tím, že jsem zde našla informace o uplatnění učňovské mládeže v těchto podnicích.

Nemalou část zdrojů, které jsem použila k analýze historického vývoje učňovského školství, jsem našla v *Almanachu Střední průmyslové školy oděvní* (1969), kde je obsáhle vylíčena celá historie tkalcovské, později krejčovské školy. Informace o hospodářské škole jsem našla v zajímavě vytvořeném *Almanachu Švehlovy střední odborné školy*. Obsáhlejší údaje o této škole, o jejích činitelích a o budovách školy jsem nastudovala z *Pamětní zprávy Švehlovy zemské odborné školy hospodářské* (1935).

2. Vývoj odborného vzdělávání v Českých zemích na přelomu 19. a 20. století – se zaměřením na Prostějovsko

Ve druhé polovině 19. století patřily České země k oblastem s nejvyšší gramotností. Velký podíl na tom mají i školské reformy z konce 60. let, které umožnily zkonstruování obsáhlé sítě základního školství. Systém odborného školství vycházel z dlouhodobé, staré řemeslné tradice, která v Českých zemích fungovala již po několik staletí. K rozmachu odborného školství přispěla i Velká průmyslová revoluce. V českých zemích docházelo k rozvoji jak české kultury, tak i průmyslu a v neposlední řadě právě k rozšiřování a zakládání nových odborných škol.¹ Již od prvopočátku průmyslu, a tím pádem českého dělníka, respektive odborného vzdělávání, můžeme v této souvislosti zmínit „zlaté české ručičky“. Aby se tohoto rčení dostalo, bylo třeba dalšího rozvoje a zakládání odborných škol, ze kterých by vycházela nejen vzdělaná mládež v daném oboru, ale také mistři svého řemesla. Již od samého vzniku odborných škol právě toto bylo jejich hlavním cílem, ne vždy ale k tomu měla škola příslušné podmínky, zázemí, vybavení, učitelský personál a v neposlední řadě také podporu v zákoně.

2.1 Počátky odborného vzdělávání v Českých zemích od 60. let 19. století

Jak fungoval prvopočátek odborného vzdělávání vůbec, si můžeme udělat obrázek podle knihy Mileny Lenderové. Když si v devatenáctém století měli chlapi zvolit své budoucí řemeslo, rodiče nedbali zájmu dítěte, ale museli přihlídnout ke svým ekonomickým možnostem a také museli dbát na své sociální postavení ve společnosti. V této době se též dědilo řemeslo z otce na syna, téměř žádný prostor se nedával vlastním potřebám a přáním dítěte. „ *Přijetí do učení nemuselo být spojeno s výdaji, vzal-li si mistr učně na plné zabezpečení. Podmínky učebního poměru sjednávali rodiče nebo zákonní zástupci dítěte přímo s mistrem. Velmi žádaným bylo učednické místo na stravu a byt. Učeň buď docházel k mistrovi z domova, případně hledal náhradní ubytování a stravování. Z těchto potřeb začaly*

---

¹ BĚLINA, Pavel, ed. a POKORNÝ, Jiří, ed. *Dějiny země Koruny české. II, Od nástupu osvícenství po naši dobu.* Praha: Paseka, 1999, s. 132.

vznikat tzv. učednické útulny. Ubytovny tohoto druhu vznikaly jen ve větších městech – například útulna spolku *Johanneum v Praze*“.²

Tradice vzdělávání učňů sahá již do doby konce 18. století.³ Učni se připravovali v tzv. nedělních opakovacích školách. Tyto školy však učedníci navštěvovali neradi, protože neděle byla jediným dnem, kdy měli od své práce alespoň trochu volna.⁴ Později na tyto školy navázaly školy pokračovací. Živnostenský zákon z prosince roku 1859 vymezil jasná pravidla přípravy učňů. Zavedl povinnost uzavírat s učni učební smlouvy, v nichž byla uvedena délka učební doby (maximálně čtyřletá). Živnostenský zákon definuje učební dobu takto: *“při živnostech neprovozovaných po továrnicku nesmí trvati méně nežli dvě a ne více nežli čtyři léta, při živnostech továrnických pak nesmí trvati méně než dvě léta a ne více než tři léta. V těchto mezích časových budiž učební doba určena stanovami společenstva, vztážmo učební smlouvou.”*⁵ V těchto smlouvách měla jednotlivá společenstva za povinnost určit učební dobu, která má být konkrétně stanovena v učební smlouvě. V šedesátých letech 19. století existovalo na našem území několik odborných škol, které měly vést k lepšímu průmyslovému vzdělání mládeže. Avšak v Českých zemích byla většina škol německých, českých odborných škol bylo stěží 30%. Tkalcovské školy vznikly v roce 1852 v Liberci a v roce 1860 v Brně. V roce 1856 byla založena sklářská škola v Kamenickém Šenově, v roce 1865 škola pro výrobu hudebních nástrojů v Kraslicích.⁶

2.1.1 Hasnerův zákon

Ještě v padesátých letech 19. století se muselo školství v Českých zemích řídit Všeobecným školním řádem z roku 1774. Až v květnu roku 1869 přijímá říšská rada tzv. říšský školský zákon, vypracovaný ministrem Hasnerem, odtud název Hasnerův zákon. Tento zákon začal platit od školního roku 1870/1871. Výrazně změnil jak vnější organizační strukturu školství v Českých zemích, tak i zavedl nové předměty, čímž došlo k výrazným

---

² LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009, s. 210.

³ Počáteční odborné vzdělávání v České republice. In: [online]. [cit. 2013-06-04]. Dostupné z: http://www.refernet.cz/sites/default/files/download/pocatecni_vzdelavani_zprava.pdf

⁴ WEIGNER, Leopold. *Počátkové odborného a živnostenského školství*. Praha, 1919, s. 29.

⁵ § 98a živnostenského řádu vydaného dne 20. prosince 1859, vstupující v platnost od 1. května 1860, vydaný Františkem Josefem I.

⁶ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 58

změnám v oblasti vnitřního života škol. V § 10 tohoto zákona⁷ se uvádí: „*Při školách obecných zříditi se mohou kursy odborné, na nichž by se poskytovalo zvláštního vzdělání v polním hospodářství nebo v řemeslech.*“⁸. Hasnerův zákon zavedl osmiletou školní povinnost, rozšířil obsah vzdělání (nové vyučovací předměty), vymezil jasná pravidla ekonomického a sociálního zabezpečení učitelů. Založil i čtyřleté učitelské ústavy s právem veřejnosti. Vyhlášoval svobodu vědy a vyučování, prohlašoval všechny hlavní jazyky za rovnoprávné. Administrativně dával vzniknout zemským, okresním a místním školským radám. Tento zákon se týkal až na výjimku, a to univerzitu, všech typů škol. Do škol měly být zavedeny učebnice a sešity a také v tomto zákoně bylo pamatováno na zákaz tělesných trestů. Věnoval se i otázkám dívčího a chlapeckého vzdělání s cílem setřít rozdíly mezi chlapci a děvčaty. Zákon upravoval i sociální postavení učitelů – vyplácení služebného a přiznání penze.⁹ Hasnerova reforma měla vliv i na postavení žen učitelek – absolventek ženských učitelských ústavů – které se nesměly provdat, tento celibát učitelek byl zrušen až na základě Národního shromáždění Československé republiky roku 1919.¹⁰

2.1.2 Podmínky formování dívčího školství

Českou společnost zasáhl i vliv osvícenství a dopad Velké francouzské revoluce. Osvícenství mělo dopad na českou kulturu, politické i společenské smýšlení a v neposlední řadě také na vzdělávání. Společnost se stávala pokrokovější, rozumně smýšlející. Všechny tyto faktory se odrazily i ve formování dívčího školství. Doposud bylo na ženu nahlíženo jen jako na matku a manželku, která měla zastávat práce v domácnosti a péči o dítě. Avšak toto chtěla česká žena – dívka změnit, prvotně zcela jistě chtěla být dobrou vlastenkou, ale i ošetřovatelkou nebo učitelkou. Veškeré pokusy o další vzdělávání byly ještě do nedávné doby považovány za zbytečné, nebo dokonce i škodlivé.¹¹

Druhá polovina 19. století přináší pro dívky možnosti studia. Zřizuje se v podstatě od samých základů dívčí odborné vzdělávání. Do této doby neměly dívky mnoho příležitostí

---

⁷ Zákon č. 62 z 15. 5. 1869

⁸ ČERNOHORSKÝ ZDENĚK. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 29.

⁹ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, Pedagogika (Grada), s. 97.

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 208.

¹¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 31.

se vzdělávat, aspoň ne na takové úrovni jako chlapci. Dívky se až doposud vzdělávaly v klášterech, a to jen ty z majetnějších rodin. Proto se v šedesátých letech 19. století budují odborné dívčí školy a ústavy pro vyšší odborné vzdělávání dívek, do popředí se dostávají spolkové dívčí školy. Tyto školy nejsou ale v patronaci státu, vznikají v soukromých rukou nebo pod správou obcí.¹²Jedním z prvních takových spolků byl Spolek svaté Ludmily, založený roku 1851 s cílem podporovat v činnosti mladé vdovy. Spolek měl i odpolední školu, kde se scházely chudé dívky a třikrát týdně se zde učily šití a pletení. Avšak prvním pokusem o ženské vzdělání byla Průmyslová dívčí škola založená v Praze roku 1851, tuto školu právě provozoval spolek Svaté Ludmily. Vyučování zde bylo bezplatné a členky spolku dohlížely na své žákyně až do dovršení osmnáctého roku. I přes organizační nesnáze ve vedení spolku fungovala škola dvacet let. Ještě než škola stačila zaniknout úplně, založila Karolina Světlá roku 1871 Ženský výrobní spolek český, který vedl vlastní dívčí obchodní a průmyslovou školu a kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky.¹³

Nemalá část českých intelektuálů tehdejší doby zastávala pokrokovější názory a taktéž pomohla k budování českého odborného dívčího školství – z významnějších to byli Eliška Krásnohorská, Marie Riegrová-Palacká a v neposlední řadě bych zmínila i Vojtěcha Náprstka. Samozřejmě i v této době se našli konzervativci, kteří viděli úlohu ženy jen v domácnosti a při výchově dítěte. Starší generace žen nemohla přivyknout k novému pokrokovému myšlení

a chtěla vychovávat své dcery podle starých tradic, dle kterých byly vychovávány ony samy. Avšak ženská emancipace si v této době vydobyla svoje místo. Začaly se pro ženy pořádat tématické přednášky, zakládaly se spolky a školy. A právě přednášky Vojtěcha Náprstka hrály důležitou úlohu v rozvoji ženského vzdělávání v šedesátých letech 19. století. Vojtěch Náprstek se ve spolupráci s ostatními českými politiky zasloužil v roce 1863 o vznik Městské vyšší dívčí školy v Praze, kde se vyučovalo českým jazykem.¹⁴

Jistě je celá řada žen, které se v této i pozdější době věnovaly nejrůznějším aktivitám spojeným s dívčím vzděláváním. Ale mě po přečtení uvedených knih, ať už od autorky Bahenské nebo Malínské, zaujal právě Náprstek, který se jako muž soustředil

---

¹² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 32.

¹³ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 208.

¹⁴ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005, s. 25.

na otázku dívčího vzdělávání. Je až s podivem, že dokázal ženám a dívkám přednášet o věcech obyčejných, týkajících se například moderních strojů a vymožeností, které by usnadňovaly práci v domácnosti.¹⁵ Zabýval se i tématy vážnějšími, jako např. pokrokovým myšlením a podnikavostí žen v USA. Náprstek uznával ale i odborníky, které si na své přednášky zval, z těch významnějších to byli např. Jan Evangelista Purkyně, Jaroslav Vrchlický a v pozdější době i Tomáš Garrigue Masaryk. Z této přednáškové činnosti, které se věnoval Náprstek i za pomoci Karolíny Světlé, vznikl roku 1865 tzv. Americký klub dam. Jeho náplní byla charita, vzdělávání a svépomoc.¹⁶

Jak uvádí Malínská „ (...) byl Vojtěch Náprstek až do roku 1890 členem zemského a městského zastupitelstva, a podpořil i vznik dalších dívčích škol, a to Ženského výrobního spolku, městské školy střední, školy s útulky pro mládež, specializované kuchařské školy Domácnost a prvního dívčího gymnázia Minerva“.¹⁷

S přibývajícími školami a spolky byl mnohem více ve společnosti vidět obraz vzdělané ženy. To vzbudilo velikou nevoli právě u mužů. Muži byli schopni ještě tolerovat tradiční ženská povolání, jako je kuchařka, pečovatelka. Ale jakmile byly ženy schopny ekonomické nezávislosti, viděli v nich muži svoji potencionální konkurenci. Ženy byly ochotny pracovat i za nižší mzdu a muži se obávali právě toho, že jejich platy ženy srazí směrem dolů. A tak zakladatelky a iniciátorky spolků, jako byla např. Karolina Světlá, se snažily budovat důstojnější a únosnější podmínky pro ženy, které by obstály jak v rodině, tak i ve společnosti.¹⁸

V osmdesátých letech 19. století dále stoupá zájem o dívčí vzdělávání. K zapojení do zakládání spolků přistupuje nově i mladá generace. Starší generace žen toto vzdělávání brala ještě s dávkou jisté nedůvěry. Jsou budovány další spolky, avšak jejich zakladatelkami byly už výlučně ženy. Přibývá také škol, které se věnují praktickým věcem, jako jsou ruční práce nebo školy pro vzdělávání hospodyň.¹⁹

---

¹⁵ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005, s. 36.

¹⁶ Tamtéž, s. 27.

¹⁷ Tamtéž, s. 26.

¹⁸ Tamtéž, s. 28.

¹⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 122.

V roce 1884 byla založena v Praze Marií Riegrovou-Palackou škola pro dívky s názvem Pokračovací škola. Učilo se zde ručním pracím, a to jak ve večerním, tak denním studiu, přičemž večerní výuka měla doplňovat vědomosti z měšťanské školy.²⁰

V následující části budou představeny hlavní spolky podporující dívčí odborné vzdělávání.

2.1.2.1 Brněnský ženský vzdělávací spolek VESNA

V samém centru Moravy - Brně - byly také snahy o dívčí vzdělávání. I zde ženy chtěly překročit rámec domácích povinností a dále si rozšiřovat vzdělání. V první řadě se Brno muselo poprat se silnými germanizačními vlivy a prosadit si jazykovou rovnoprávnost.²¹

V červenci roku 1870 zde vzniká nejprve pěvecký spolek s názvem *Dívčí pěvecký spolek Vesna*, který umožňoval dívkám vzdělávat se ve zpěvu a hudbě. Na počátku, při jeho zrodu, bylo ve spolku sedmáct dívek, přičemž jen o rok později v roce 1871 již měl 139 členů. Avšak v roce 1872 se Vesna přetváří na *Ženskou vzdělávací jednotu*, ve které působil jako učitel zpěvu Leoš Janáček.²² Důležitým mezníkem je pro spolek rok 1886, kdy se otevírá *První česká pokračovací škola dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně*. Od roku 1888 je ve funkci ředitele František Mareš, který působí ve vedení školy více než třicet let.²³ Za jeho vedení dosáhla škola velikého rozmachu, zakládaly se odborné školy a kurzy, odpolední a večerní kurzy a pro dívky z venkova se otevřely penzionáty. František Mareš byl významnou osobností nejen v rámci školy, ale také co se týká kulturního a politického života Brna. Sám se dále vzdělával a v období první světové války chránil Vesnu před napadením německou veřejností a rakouskou vládou. I po svém odchodu z Vesny se věnoval spolkové činnosti na Slovensku, kde pomáhal zakládat ženský spolek *Živena*.²⁴ Ve své době patřila Vesna k jednomu z důležitých článků národopisného bádání na Moravě. Shromažďovala

---

²⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 38

²¹ KALINOVÁ, Alena a NOVÁKOVÁ, Lenka. *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Vyd. 1. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, s. 3.

²² Tamtéž, s. 5.

²³ Tamtéž, s. 5.

²⁴ Tamtéž, s. 8.

nejrůznější výšivky z nejrůznějších oblastí Moravy, ale také ze Slovenska. I další artefakty, co zaznamenávají tradiční rukodělnou práci.²⁵

Hlavní náplní spolku Vesna bylo vzdělávání dívek, příprava na vyšší typy studia. Dívky se vzdělávaly nejen v domácích pracích, ale i k samostatné výdělečné činnosti, Vesna pořádala kurzy pro dělnice. Asi nejlépe úlohu Vesny vystihují Kalinová a Nováková ve své knize takto: „*Vštěpování mravní zásady, načerpané poznatky a citové bohatství, které si dívky ze školy odnášely, pak předávaly jako matky svým dětem, jako učitelky žákům a jako výdělečně činné ženy svému okolí.*“²⁶

V letech 1919 až 1921 měla Vesna třináct škol, které byly umístěny ve 48 třídách a učilo se zde 1 686 žáků.²⁷ Kalinová k tomuto doplňuje: „*až v roce 1944 je Vesna nařízením K. H. Franka zrušena a majetek je převeden na brněnskou radnici, po válce v roce 1945 je opět veškerý majetek vrácen a Vesna obnovuje svoji činnost.*“²⁸

Velice mě zaujalo, že Vesna byla centrem kulturního života v Brně a na jejím chodu se podílelo mnoho významných osobností společenského života celé české země. Již v úvodu této kapitoly jsem zmiňovala Leoše Janáčka, který zde vyučoval zpěv, na chodu Vesny se podílela i jeho manželka a dcera Olga byla dokonce studentkou Vesniny školy. Dále bych chtěla zmínit Josefa Klvaňu, který byl regionálním spolupracovníkem Vesny a byl významným představitelem moravského národopisu. Studoval lidový kroj a výšivku.²⁹ Jedním z významných malířů přelomu století, který se zapsal do historie Vesny, je Joža Úprka, jenž vyzdobil svým uměním jednu z budov Vesny.³⁰ Z představitelk ženského hnutí stojí za zmínku Eliška Krásnohorská, která se sice přímo nepodílela na chodu Vesny, ale sledovala její aktivity a informovala o nich veřejnost v tisku té doby.³¹

---

²⁵ KALINOVÁ, Alena a NOVÁKOVÁ, Lenka. *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007.

²⁶ Tamtéž, s. 19.

²⁷ Tamtéž, s. 22.

²⁸ Tamtéž, s. 22.

²⁹ Tamtéž, s. 10.

³⁰ Tamtéž, s. 17.

³¹ Tamtéž, s. 13.

2.1.2.2 Spolek Domácnost a jeho kuchařská škola

Náplní prakticky většiny spolků zakládaných od poloviny 19. století byla výchova dívek pro domácnost, ale v takové míře, aby jejich práce dosáhla určitého významu a prestiže. K tomu měly dopomáhat právě spolky a spolkové školy.

Jedna z takových škol byla založena při spolku Domácnost, který byl zřízen roku 1885 v Praze, byla to kuchařská škola. Náplní této školy bylo „(...) vychovávat české dívky v duchu domáckém a vyučovat je v umění kuchařském i ve všech oborech domácího hospodářství“.³² Jednou z hlavních iniciátorek kuchařské školy byla manželka Vojtěcha Náprstka, Josefa, která zastávala názor, že dívky by se měly naučit nejen dobře vařit, ale i správně a účelně vést celou domácnost. Přestože její manžel Vojtěch se již angažoval ve spolcích, svoji manželku od této činnosti odrazoval. Josefa Náprstková se stala jednou ze zakládajících členek spolku Domácnost a tím si také splnila svůj sen. Sama vytvářela příznivé podmínky pro dívky, které nepocházely z bohatých rodin. Jelikož tento spolek vznikl až na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století, mohl využít zkušeností svých členek, které se podílely na jeho založení. Právě část těchto členek již byla angažovaná i v ostatních spolcích, např. v Americkém klubu dam nebo Spolku sv. Ludmily.³³

Místopředsedkyní spolku byla Věnceslava Lužická-Srbová, která svoje názory na domácnost a s tím spojenou aktivitu žen a dívek a vlastenecké cítění předkládala v knihách s touto tematikou.³⁴ Své poznatky také zúročila při přednášce, kterou měla na vzdělávacím oboru této školy, jenž byl založen roku 1888.³⁵

Jednou ze specifíků této školy bylo, že přijímala až dívky od osmnácti let, školné zde bylo 15 zlatých pro dívky z Prahy a 30 zlatých pro mimopražské. Základní kurz, který škola nabízela, byl v délce 3 měsíců, bylo ale také možno se zúčastnit kurzu dvouměsíčního, šestitýdenního nebo jen měsíčního. Školné se na škole platilo předem a dívky mohly zahájit kurz prvního nebo patnáctého v měsíci. První kurz navštěvovalo 15 pražských a 5 venkovských dívek. Pro ně byl zřízen u školy penzionát, ale ten neměl dlouhého trvání,

---

³² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 124.

³³ Tamtéž, s. 124.

³⁴ Tamtéž, s. 125.

³⁵ Tamtéž, s. 128.

protože vyžadoval další náklady na provozování.³⁶ Jak již sám název napovídá - kuchařská škola - vyučovalo se zde kuchařským dovednostem, to obnášelo přípravu pokrmů a vše s tímto spojené, ale škola také nabízela obědy pro veřejnost a byla zde i možnost uspořádání hostin. Na druhé straně škola dávala i dva obědy denně chudým studentům z pražských univerzit. Avšak i dívky, které školu navštěvovaly, zde měly možnost oběda, a to jen za 33 krejcarů. Podle obědů, které škola prodala, můžeme usoudit, že měla dobrou pověst, již po pouhém roku fungování školy - v roce 1886 - prodala 7 000 obědů a o pět let později to byl již více než dvojnásobek. Stejně tomu tak bylo i s počtem dívek, které školu navštěvovaly, v roce 1890 již měla škola 245 zájemkyň.³⁷ Škola měla možnost se v roce 1891 prezentovat i na Zemské jubilejní výstavě.³⁸ V této době kulminoval rozmach školy, vzdělávací činnost a také rozšíření školy, co se týká budov. Tento stav si škola udržela i v novém století a v roce 1935 slavila 50. výročí svého založení. Ještě dlouho potom škola fungovala a zanikla v polovině 20. století.³⁹

Hlavní úlohu školy můžeme spatřovat nejen v naplňování jejího cíle - naučit dívky a ženy dobře hospodařit, ale také v povýšení jejich místa v domácnosti na důstojnou příčku v životě ženy i v očích společnosti. Mnohé přednášky na této škole byly zaměřeny na moderní pomůcky pro domácnosti a jejich obsluhu ve snaze podpořit nákup domácích výrobků. Dívka navštěvující tuto školu a zejména po jejím ukončení měla mít všeobecný rozhled, co se týká domácnosti, společnosti, ale i rozvoje českého národa.

---

³⁶BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 200, s. 126-127.

³⁷ Tamtéž, s. 127-128

³⁸ Tamtéž, s. 127.

³⁹ Tamtéž, s. 130.

2.1.3 Podmínky formování odborného školství ve druhé polovině 19. století

Snahy státu o centralizaci v hospodářské oblasti byly zakončeny vydáním živnostenského řádu patentem z 20. prosince 1859, č.227 ř.z., jenž nabyl účinnosti od 1. května 1860.⁴⁰ Zákon měl dvě části, v první byl uvozovací patent a sedm hlav. Problematikou učňů, tovaryšů a pomocníků se zabývala hlava šestá. Živnostníkovi vyplývala povinnost, aby svým pomocníkům umožňoval navštěvovat až do 18 let obecnou živnostenskou pokračovací školu. Dále byly v hlavě šest uvedeny povinnosti pomocných pracovníků, které např. spočívaly v poslušnosti a úctě dodržování pracovní doby, zachovávání věrnosti majiteli živnosti a v neposlední řadě i ve slušném chování. Velká část paragrafů tohoto zákona je věnována učedníkům. A to základní charakteristice kdo je učeň, kdo může mít učně, přijímání učedníků, povinnosti učedníků a všemu, co se týká učební doby, vysvědčení a výučního listu.⁴¹

V 70. letech 19. století vznikaly pokračovací školy jen zřídka. V roce 1883 vydalo ministerstvo vyučování směrnice pro zřizování těchto škol. První živnostenský sjezd, který se konal v září roku 1880, se domáhal, aby byly zřizovány pokračovací školy, na které by přispívaly obce, živnostenské jednoty a okresy.⁴²

První pražská pokračovací škola byla zřízena Průmyslovou jednotou za podpory obce Pražské roku 1873 a byla vzorem pro ostatní živnostenské školy. Byla vybudována při dvouleté škole pro strojnická, stavební a umělecká řemesla. Vyučovalo se zde hlavně v neděli dopoledne a v pondělí večer, vyučování mělo více všeobecný ráz, který se postupem času měnil ve prospěch dané odbornosti. Tento nový typ školy měl zpočátku jen opakovat a utvrzovat základní vzdělání. Někteří učni neměli v mnoha případech potřebné základní vědomosti. Další školy podle pražského vzoru zakládali průmyslové jednoty a spolky, ale také soukromníci. První školy co do obsahu byly velmi různorodé a neměly většinou příliš velkou hodnotu.⁴³

---

⁴⁰ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 82.

⁴¹ Živnostenský řád 227/1859 ř.z. vydaný dne 20.prosince 1859 s účinností do 1.května 1859

⁴² DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 82.

⁴³ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 30.

Počátek osmdesátých let 19. století znamenal novou etapu v dosavadním vývoji odborného školství a v prosazování pokračovacích a nižších odborných škol.

V roce 1883 byla vytvořena *soustava odborného školství*, která zahrnovala:

a) *úplné školy odborné nižší a vyšší*

b) *neúplné školy*

c) *školy pokračovací*⁴⁴

Úplné školy odborné nižší a vyšší měli složit pro výchovu samostatných podnikatelů a dílovedoucích. Neúplné odborné školy byly zpravidla dvouleté a byly to jednak školy, které byly zaměřeny jen na kreslení, modelování a z části i teoretické předměty, a dále potom školy, které měly vyučovat řemeslu v dílnách.⁴⁵

V roce 1885 se k těmto školám přidávají tzv. všeobecné školy řemeslnické. Do nich chodili chlapci, kteří dosáhli 12 let a ukončili šestý ročník obecné školy s uspokojivým prospěchem. Tento typ školy měl přispět k větší odbornosti u mládeže se zřetelem k technickému zaměření, a to již právě ve věku povinné školní docházky. Docházka do těchto škol trvala v podstatě dva roky, další, třetí ročník byl nepovinný a měl fungovat jako ještě odbornější příprava. Teprve po absolvování této školy přešli žáci do učení k mistrům, samotná škola jim ještě nezaručovala vyučení. Na našem území bylo osm těchto škol a jejich činnost dosahovala jen do roku 1918, kdy byly vystřídány mistrovskými školami.⁴⁶

Ke konci 19. století zvedly České země svůj podíl na průmyslové výrobě v monarchii. Důležitým datem tohoto období je i rok 1891, kdy se konala v Praze Jubilejní průmyslová výstava. Byla přehlídkou nejrůznějších pokroků své doby a také dokladem rozmachu českého průmyslu. Právě v tomto roce vznikla celá řada odborných škol, které měly svou specializaci, a podle jejich zaměření lze usuzovat na velký rozvoj českého průmyslu, který si žádal odborné síly.

---

⁴⁴ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 34.

⁴⁵ Tamtéž, s. 35

⁴⁶ Tamtéž, s. 35

Nejvíce vznikaly odborné tkalcovské školy, a to v Náchodě, Lomnici, Jilemnici, Humpolci, Dvoře Králové a v Prostějově, vznikly i odborné školy na zpracování dřeva v Chrudimi a ve Valašském Meziříčí, dále pak školy košařské, a to v Praze, Žamberku, Volyni, Příboru, Litovli, Valašském Meziříčí a ve Vsetíně, dále pak v Trutnově byla založena odborná škola pro broušení a zasazování drahokamů, odborná škola pro umělé zámečnictví vznikla v Hradci Králové a v Praze to byly ještě odborná škola sladovnická a Odborná škola lihovarnická.⁴⁷ Posledně jmenovaný typ školy byl odlišný v tom, že se žáci zde vzdělávali pouze 6 měsíců a po uplynutí této doby mohli absolventi řídit hospodářský lihovar. Avšak zájemci o tento „kurz“ museli mít již vystudovanou střední hospodářskou školu, nižší střední školu nebo byli nějak angažováni v lihovarnické praxi. Tato škola byla jediná svého druhu v Rakousku, vyučovalo se zde v obou zemských jazycích.⁴⁸

Do roku 1882 byly odborné školy pod vedením dvou ministerstev, a to ministerstva obchodu, které mělo na starosti jemu příslušné školy - tkalcovské, truhlářské, keramické, a k ministerstvu vyučování patřily školy průmyslové a pokračovací. Od roku 1882 bylo správou odborného školství pověřeno ministerstvo vyučování. Důležitou roli při zakládání odborných škol v této době mělo i ministerstvo obchodu, při zakládání a zásadních úpravách školského systému mělo významnou poradní moc.⁴⁹

---

⁴⁷ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 76.

⁴⁸ Tamtéž, s. 80.

⁴⁹ Tamtéž, s. 57.

2.1.4 Možnosti odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století

S počátkem nového století se změnila i struktura průmyslu v naší zemi. Vytvářely se nové obory, které si žádaly specializaci z řad mladých učňů. Začínaly se objevovat první pokusy o dílenské vyučování, dílny měly být zřizovány při vyšších třídách pokračovacích škol.⁵⁰

Avšak i na přelomu století byla síť odborných škol již velmi hustá. Ke školám, které byly založeny v devadesátých letech 19. století, přibývaly další stejného oboru a vznikaly i nové obory.

Ve Strakonících to byla odborná škola stávkařská, která byla dvouletá. V Rychnově nad Kněžnou a ve Frenštátě vznikla odborná škola tkalcovská. Absolventi těchto škol mohli samostatně provozovat tkalcovskou živnost, ale mohli se uplatnit také coby kreslič, fakturanti, úředníci tkalcovských továren i jako učitelé technologie tkalcovství nebo vzorkařství. V Přerově dále fungovala strojnická škola, která byla dvouletá, po jejím absolvování měli žáci možnost pracovat jako dílovedoucí v továrnách strojního zámečnictví nebo se mohli stát živnostníky. V Hořicích to byla odborná škola sochařská a kamenická, kde vyučování trvalo čtyři roky, zvláštností zde bylo, že přednost v přijetí na tuto školu měli žáci, kteří již absolvovali nižší střední školu. Po ukončení této školy mohli absolventi provozovat samostatně sochařskou živnost.⁵¹

Typicky chlapeckým oborem a také oborem důležitým pro náš průmysl bylo hornictví. První hornické odborné školy vznikly již v první polovině 18. století. Nejstarší školou tohoto druhu v Evropě byla hornická škola, zřízená v roce 1733 v Jáchymově. Na přelomu století devatenáctého a dvacátého byly založeny hornické odborné školy v Příbrami, Duchcově a Ostravě. Tyto školy byly dvouleté, měly za úkol připravit mladé muže, horníky, pro práci dozorčího zřizence. Mladé muže proto, že na tuto školu byli přijímáni ve věku 18 až 20 let, a to již po absolvování školy obecné a měšťanské. Dalším důležitým předpokladem pro přijetí na hornickou školu bylo odpracování dvou až tří let v dole nebo na úpravách dolu.⁵²

---

⁵⁰ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 41.

⁵¹ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 80.

⁵² Tamtéž, s. 71.

V roce 1908 vzniklo i nové ministerstvo veřejných prací, pod které spadalo školství průmyslové, odborné a pokračovací. Byl to pokus jak řídit teoretické i praktické vzdělávání učňů z jednoho místa a přinést tak jednotné učební osnovy.⁵³

I v oblasti průmyslových pokračovacích škol se udály změny. Tyto školy byly přejmenovány na odborné živnostenské školy pokračovací. Ve školním roce 1908/09 byl počet těchto škol, kde se vyučovalo česky, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 449 s 45 806 žáky. Kromě těchto bylo ještě 15 těchto škol přidružených ke státním průmyslovým školám, odborným školám a řemeslnickým školám.⁵⁴

2.1.5 Počátky odborného školství na Prostějovsku

*Živnostenský řád vydaný císařským patentem dne 20. prosince 1859 zrušil s účinností od 1. května 1860 řemeslnické cechy, na jejichž místo měla nastoupit jako povinné zájmové organizace řemeslníků živnostenská společenstva.*⁵⁵ Jedním z úkolů společenstev bylo pečovat o urovnané vztahy mezi členy, vyjednávat spory mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, starat se o výchovu učňů a spolupracovat s veřejnou správou při úkonech týkajících se všech členů.⁵⁶

První snahy založit v Prostějově odborné školy se objevují ve druhé polovině devatenáctého století. Hlavním organizátorem založení tkalcovské školy se v roce 1872 stala městská rada se svým starostou Janem Zajíčkem. Jednou z myšlenek, proč tuto školu založit, bylo i uvědomění si faktu upadajícího tkalcovství v Prostějově. Tkalcovská škola zahájila svou činnost 16. září roku 1875 v budově, která stála na ulici Vápenice č. 1. Tato budova byla však nedostačující, co se týkalo prostor, a tak se škola přestěhovala do bývalého kapucínského kláštera na ulici Brněnská. Zde měla pouze dílnu pro ruční tkalcovství. Správcem školy byl jmenován Ignác Streck, který v této funkci setrval až do roku 1900. V roce 1887 byla škola zestátněna a opět se stěhovala, tentokrát do dvou budov, a to na ulici Školní a Palečkova.⁵⁷

V roce 1883 dosáhla péče o učňovský dorost nové úrovně i zřízením (průmyslové všeobecné živnostenské) pokračovací školy, kterou povinně absolvovali všichni chlapi.

⁵³ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 40.

⁵⁴ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. Praha, 1969, s. 84.

⁵⁵ CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009, s. 14.

⁵⁶ Tamtéž, s. 14.

⁵⁷ BARTOŠ, Josef. *Prostějov: dějiny města*. Vyd. 1. Prostějov: Město Prostějov, 1999, s. 31.

Na poli uměleckého a hudebního školství byl významný příchod učitele a varhaníka Ezechiela Ambrose z Kroměříže, který přišel do Prostějova, aby zde vytvořil zázemí pro založení Městské hudební a zpěvní školy. Tento úmysl se mu povedl v roce 1889, kdy vznikla Městská hudební a zpěvní škola.⁵⁸ V roce 1892 byla ještě dvojjazyčná a měla 261 žáků. V roce 1907 byla již ryze českou školou a měla 333 žáků. Škola stávala a dodnes stojí v Kravařově ulici.⁵⁹

Příbuzné obory se připojují ke svým školám, jako: obchodní odvětví ke tkalcovské a krejčovské škole, zahradnický obor k hospodářské škole. Zahradnická škola měla v době svého vzniku 26 žáků, kupecká škola pokračovací se 117 žáky byla při obchodní akademii, pokračovací škola pro krejčí i dámské živnosti byla při škole tkalcovské. Pro každou školu byl zřízen zvláštní výbor z odborníků. Všechny pokračovací školy živnostenské spravoval podle stanov „Ústřední výbor“ s ředitelem Bohumilem Otáhalem. Roku 1892 měly české školy pokračovací 383 žáků.⁶⁰ Každá z nich měla svého správce. Tyto školy připravovaly kvalifikované řemeslníky v různých oborech. Mimo jiné i ve strojírenských oborech, jako jsou strojní zámečníci, nástrojaři, stavební zámečníci, soustružníci, kováři a automechanici.

Zvláštní místo ve vývoji odborného a ženského školství zaujímala v Prostějově Veřejná odborná škola pro ženská povolání. Vznikla péčí vlasteneckých a obětavých žen města Prostějova. Jednou z hlavních podporovatelek školy byla Karla Vojáčková. Za starosty Karla Vojáčka, jejího manžela, byla škola v roce 1899 převzata do městské správy. O vybudování školy se zasloužila i dlouholetá předsedkyně školního výboru Ludmila Kovaříková, manželka továrníka v Prostějově, která škole poskytovala mravní i hmotnou podporu, udržovala školu a učitelský sbor do doby, než stát našel vhodnou formu pro rozvíjející se ženské školství. Myšlenkový ráz školy udávala jedna z prvních ředitelek paní Růžena Reichstädtrová, která již za své působnosti nastínila další chod školy. Za podpory školy ze strany jak ředitelství, tak i snaživého a obětavého učitelského sboru, byla náplní její činnosti nejen denní výuka, ale i celá řada kurzů. Každá žena a dívka ve městě i okolí našla v této koncepci vhodnou dobu k návštěvě školy. Na úhradu se vybíralo školné a dostávaly subvence státní, zemské, také subvence obchodní a živnostenské komory v Olomouci. Ke škole byl přidružen penzionát, kde našly domov dívky navštěvující tuto školu nebo kteroukoliv jinou místní školu odbornou, střední nebo měšťanskou. Za ubytování

⁵⁸ BARTOŠ, Josef. *Prostějov: dějiny města*. Vyd. 1. Prostějov: Město Prostějov, 1999, s. 32.

⁵⁹ JANOUŠEK, Vojtěch. *Dějiny Prostějov*. Brno: Nakladatelství Musejního spolku, 1938, s. 90.

⁶⁰ Tamtéž, s. 89-91.

v penzionátu se platilo 400 Kč měsíčně. Škola zaměstnávala 15 vlastních členů učitelského sboru, 2 pomocné síly, 1 vychovatelku penzionátu, 1 školníka, 2 služky pro školu kuchařskou a penzionát a 2 posluhovačky pro úklid.⁶¹

Počátky prostějovského zemědělského školství se datují od roku 1890, kdy v Prostějově vznikla zimní hospodářská škola. O její zřízení se nejvíce zasadil prostějovský rodák Jan Rudolf Demel, který se angažoval nejen v hospodářské sféře, ale také vyvíjel činnost při výchově a vzdělávání dorostu, organizoval zemědělské výstavy, pořádal přednášky a kurzy, informoval o novinkách v zemědělství, a to nejen v Prostějově, ale i na celé Moravě. Právě Demel usiloval o založení hospodářské školy v Prostějově. Vyučování bylo zahájeno 2. 11. 1890 v prozatímní budově na ulici Palečkova, avšak tři roky nato byla zahájena stavba nové budovy na ulici Svatoplukova. V roce 1894 se uskutečnilo slavnostní otevření této budovy za účasti široké veřejnosti. Výuka na škole probíhala v zimních měsících od listopadu do dubna. Mimo tradiční předměty té doby se na škole vyučovaly předměty jako zvěrolékařství, včelařství, zahradnictví, z praktických předmětů, v té době nazývaných rukodělné práce, to byla praxe strojnická, košíkářství, kartáčnictví a sedlářství. Ve školním roce 1892/93 měla škola již dva ročníky s 19 absolventy. Od roku 1895 působil na škole jako ředitel František Vysloužil, který byl nejen výborný řečník, ale také posiloval pozici školy v očích veřejnosti a v neposlední řadě podporoval ve studiu nemajetné žáky. Ve své funkci setrval až do roku 1932.⁶²

---

⁶¹ JANOUŠEK, Vojtěch. *Dějiny Prostějov*. Brno: Nakladatelství Musejního spolku, 1938, s. 90-91.

⁶² *Pamětní zpráva vydaná u příležitosti slavnostního otevření Švehlovy odborné školy hospodářské*. Prostějov : Kuratorium pro stavbu hospodářské školy, 1935, s. 46.

2.2 České odborné školství za první republiky

Československá republika byla v době svého vzniku postavena před zcela odlišnou situací, než ve které se nacházela předtím. První světová válka urychlila jak reformu celého průmyslu, tak i strukturu celého hospodářství.⁶³ I když se Československá republika řadila k těm nejvyspělejším státům bývalé habsburské monarchie, a to jak po technické, tak i po hospodářské stránce. Na našem území byla značná část surovinových zdrojů i průmyslové výroby.⁶⁴

Stejně tak jako nové uspořádání státu si vyžádala úpravu i síť středních a odborných škol. V roce 1922 došlo na celém území Československé republiky ke sjednocení školské soustavy, a to vydáním tzv. „malého školského zákona“. Pro odborné školství měl tento zákon jen nepatrný význam, avšak stanovoval základní pravidla pro pokračovací kurzy mládeže od 14. do 18. roku věku.⁶⁵

V nově vzniklé republice začaly vznikat i soukromé odborné školy, které chtěly docílit toho, aby jejich absolventi měli stejné uplatnění a vysvědčení z těchto škol mělo stejnou váhu jako ze škol státních.⁶⁶

V roce 1919 byl zaveden jednotný název „Státní odborná škola“, a to pro ty školy, které byly udržovány státem.⁶⁷ Ve stejném roce bylo stanoveno usnesením ministerské rady, že veškeré činnosti týkající se odborného školství spadají pod ministerstvo školství a národní osvěty.⁶⁸

Válkou byly nejvíce postiženy živnostenské školy pokračovací a jejich situace se nijak výrazně neměnila ani v době vzniku první republiky ani po válce. Stát si neuvědomoval jednu velice podstatnou a pro republiku přínosnou věc. Že investice vložené do školství, a především do školství odborného, by se promítly v budovaném národním hospodářství.

Mnohdy nebyly respektovány vydané zákazy, aby se v živnostenských školách pokračovacích vyučovalo ve večerních hodinách a v neděli. Největší slabina živnostenského

---

⁶³ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 45.

⁶⁴ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 89.

⁶⁵ Tamtéž, s. 48.

⁶⁶ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 94.

⁶⁷ Tamtéž, s. 94.

⁶⁸ MATES, Pavel. *Vývoj organizace a řízení středního odborného školství v Československu: (1918-1987)*. Praha, 1987, s. 8.

pokračovacího školství spočívala v tom, že bylo stále břemenem školství základního, a tak mnohdy bylo pokládáno za něco podřadného.⁶⁹

V roce 1918/1919 bylo asi 700 pokračovacích škol s 57 180 uční, ve školním roce 1926/1927 se jejich počet zvýšil na 1 889 učebních zařízení se 172 018 uční.⁷⁰ Mezi pokračovacími školami dosahovaly největší prestiže školy, zpravidla odborné, zřizované jako součást vyšších průmyslových a odborných škol. Sem patřily i kupecké pokračovací školy, které byly součástí odborných škol. Tyto přičleněné pokračovací školy měly sice stejný vyučovací cíl a společné učební osnovy s ostatními odbornými pokračovacími školami, ale měly tu prioritu, že jejich podporovatelem byl stát. Působili na nich odborní učitelé a uční mohli používat učební pomůcky školy, k níž byla pokračovací škola přičleněna. Měli odborné učebny a mnohdy i dobře vybavené dílny.⁷¹

Vyučení suplovaly dvouleté a tříleté odborné školy, na které byli přijímáni absolventi měšťanských škol bez praxe. Víc než polovina učebního času byla věnována dílnám. Dvouleté nebo též jednoleté mistrovské školy přijímaly absolventy měšťanských škol, a to s dvouletou praxí.⁷²

Jak vyplývá z následujícího, odborné školy pro různé obory měly nejednotné přijímací požadavky, to se týkalo především věku uchazečů, předběžného školního a praktického vzdělání. Učiliště pro textilní průmysl, odborná škola kovorobná, pro zpracování dřeva a dvouletá odborná škola pro výrobu hudebních nástrojů přijímaly žáky až po dovršení 14. roku, mistrovské školy strojnické, pro jemnou mechaniku, hutnické a stavební, odborné školy krejčovské a drogistické až po dovršení 17. roku, školy pilařské, koželužské a odborné školy horní a mistrovské školy truhlářské, které mohly být dvouleté nebo jednoleté, přijímaly žáky až po dovršení plnoletosti, tedy v 18 letech.⁷³

Co se týká předběžného školního a praktického vzdělání, i v tomto směru byly na přijímané žáky kladeny různé požadavky. U všech státních odborných škol bylo podmínkou přijetí absolvování trojtřídní měšťanské školy, a to s prospěchem alespoň dostatečným ve všech povinných předmětech. Například u státní odborné školy horní se navíc

---

⁶⁹ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 46.

⁷⁰ Tamtéž, s. 47.

⁷¹ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 48-49.

⁷² DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. Praha, 1969, s. 96.

⁷³ Tamtéž, s. 96.

ještě požadovalo, aby uchazeč o studium měl tříletou horní praxi a z této doby jeden rok musel být zaměstnán jako lamač. U odborné školy mlynářské musel mít uchazeč o toto studium za sebou jednoroční praxi ve mlýně nebo alespoň v továrně pro stavbu mlýnských strojů.⁷⁴

V roce 1928 začal zvrát v živnostenském školství pokračovacím. *Komise pro didaktickou reformu živnostenských škol pokračovacích (učňovských)* se snažila o vypracování nových učebních osnov. Skupina odborníků, kteří tuto komisi tvořili, usilovali - vlastně poprvé v dějinách naší země - o to, aby učňovské školství bylo začleněno do celoškolské soustavy. Učňovské školství mělo tvořit třetí stupeň, který měl navazovat na školu obecnou a měšťanskou.⁷⁵ Tato komise vytvořila nové rámcové osnovy pro všeobecné živnostenské školy pokračovací a pro 6 typů odborných pokračovacích škol. Šlo o nejdůležitější živnosti:

a) *kovozpracující*

b) *stavební a dřevodělné*

c) *umělecké*

d) *oděvní*

e) *potravinářské*

f) *obchodní*

Nové učební osnovy měly přispět k většímu odbornému vzdělání a navazovaly na vyučování v dílnách „učebných pánů“. Směrnice také rozšířily školní rok na 10 měsíců.⁷⁶

V roce 1935 bylo u nás 1 278 pokračovacích škol, z toho jich 231 bylo bez odborného vyučování.⁷⁷

V knize Karla Dvořáka mě velice zaujala skutečnost, že byly zřizovány i školy se speciálním zaměřením, například školy lihovarské, mlékařské, zahradnicko-ovocnářské. Tyto školy měly také různou délku trvání učební doby, podle toho, pro koho byly určeny.

---

⁷⁴ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 97.

⁷⁵ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 53.

⁷⁶ DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 107.

⁷⁷ Tamtéž, s. 107.

Ale to nejdůležitější, proč právě ony upoutaly mou pozornost, je fakt, že pro ně nebyly vydávány žádné učebnice, a to z důvodu výrobního tajemství. Dle mého názoru to bylo proto, aby se laickou veřejností nešířily výrobní postupy a aby renomovaným podnikům, které si vychovávaly svůj dorost, nerostla nekalá konkurence.

2.2.1 Baťovské školství jako vzor a inspirace

Ve třicátých letech u nás vyvrcholila doba hospodářského rozkvětu. Ve Zlíně Baťovy závody v roce 1925 otevřely tříletou odbornou školu obuvnickou, jakousi nápodobu tzv. cvičných kurzů pro učně, které v USA mohli navštěvovat učni Fordových závodů, což právě neuniklo pozornosti Tomáše Bati, když za oceánem pobýval.

Charakteristickým znakem jeho systému bylo v podstatě propracování Fordova systému. Baťovské školství tvořilo vlastní systém, proniknutý vírou v moc výchovy a sebevýchovy, v hodnotu vlastních zkušeností získaných v práci. Systém zdůrazňoval samostatnost a iniciativnost a věnoval se poznávání dominantních schopností jednotlivých lidí a jejich maximálnímu využití ve výrobě, obchodu, administrativě a i v řídicím aparátě⁷⁸.

Baťovské živnostenské školství bylo roku 1928 reorganizováno. Tvořily jej:

- a) všeobecná škola pokračovací
- b) odborné školy – kovodělná, stavební, malířská, oděvní, obuvnická, kupecká a holičská.

Měly 22 tříd a 214 dílenských skupin, celkem se v nich učilo 450 žáků.⁷⁹

Závodní školy firmy Baťa potom byly se zaměřením obuvnickým, koželužským, chemickým a textilním. Celkem to bylo 51 tříd s 1 560 žáky. Byla zde i rodinná škola pro děvčata, která měla 28 tříd s 820 žákyněmi.⁸⁰

---

⁷⁸ BAŤA, Tomáš. *Zlínské školství: z názorů T. Bati a J.A. Bati na výchovu: dnešní stav: plány do budoucna*. Zlín: Jan Antonín Baťa, 1934, s. 3.

⁷⁹ Tamtéž, s. 10.

⁸⁰ BROŽ, Ivan. *Chlapi od Baťů : osudy baťovců v době, kdy šéfoval Jan Baťa*. Praha: Epoque, 2002, s. 22.

Tomáš Baťa zastával názor, že „vaření je umění, jehož znalost podporuje zdraví“.⁸¹ A tak se zde dívky učily vařit, šít prádlo i šaty, vést domácnost, pořádaly se pro ně kurzy hygieny a péče o zdraví.⁸²

Tyto školy ještě doplňovala škola strojnická, zřízená Tomášem Baťou. Byla to čtyřletá odborná škola, první dva ročníky obsahovaly učivo odborných pokračovacích škol a další dva byly mistrovskou strojnickou školou. Tomáš Baťa pamatoval i na nejširší vrstvy obyvatelstva, když v roce 1932 zřídil Vyšší lidovou školu. Náplní této školy byla řada přednášek o problémech té doby, a to z veřejného života celé společnosti, ale zejména jazykové kurzy.⁸³

I dospělým pracujícím, kteří přicházeli do Baťových závodů, se dostalo patřičného vzdělání. Pro ty, kteří byli z jiných odvětví, zřídil cvičné dílny, v nichž měli získat potřebné vědomosti a dovednosti o obuvnické výrobě. Prodavači Baťových prodejen museli projít šestitýdenním až osmitýdenním kurzem, jehož náplní byly prodejní metody, ale také vše o materiálu, výrobě a opravách bot.⁸⁴

V knize Ivana Brože, která se zabývá celou životní dráhou rodiny Baťů, mě velice zaujaly názory Jana Bati, jenž měl na tehdejší dobu velice svérázný přístup k výchově. Ale jak je vidět, některé jeho názory měly dalekosáhlý dopad do budoucnosti a mnohé z nich oslovují čtenáře a studenty jakéhokoliv oboru ještě dnes. Z některých jeho zásad je ovšem patrné, že chtěl z mladého člověka vychovat především dobrého pracovníka, který bude loajální ke své firmě, svědomitý, pracovitý a cílevědomý. Avšak nemálo zásad se propojuje i s běžným a praktickým životem a některé z nich jsou až demoralizující.

- 1) *Rozmnožování soukromých škol, jež se nejlépe osvědčují*
- 2) *Předběžná obchodní praxe před studiem. Jinak žák nesmí být do učiliště přijat.*
- 3) *Rozmnožení hodin pro učení jazyků*
- 4) *Rozšíření večerních škol a podporování soukromých učilišť*

---

⁸¹ ERDÉLY, Evžen. *Baťa - švec, který dobyl světa*. 1. vyd. Zlín: Archa, 1990, s. 135.

⁸² Tamtéž, s. 135.

⁸³ BAŤA, Tomáš. *Zlínské školství: z názorů T. Bati a J.A. Bati na výchovu: dnešní stav: plány do budoucna*. Zlín: Jan Antonín Baťa, 1934, s.10.

⁸⁴ ERDÉLY, Evžen. *Baťa - švec, který dobyl světa*. Zlín: Archa, 1990, s. 137.

- 5) *Zařízení přednášek praktických obchodníků ve školách. Správy škol jsou povinny opatřit každé třídě své školy 50 přednáškových hodin praktiků ročně.*
- 6) *Povinná praxe o prázdninách u studentů všech obchodních učilišť*
- 7) *Mezinárodní dohoda o výměně obchodního dorostu na praxi*
- 8) *Věnujme více péče budování obchodních škol středního typu. Zejména pak škol večerních tak, aby učňové z nemajetných rodin mohli studovat během zaměstnání.*
- 9) *Požadujeme od profesorů, nastupujících učitelská místa na všech obchodních školách, úspěšnou praxi v obchodních podnicích*
- 10) *Vydejme vládní nařízení, že žádný absolvent obchodní školy nesmí se ucházet o státní službu po 10 let. Kdo z absolventů by státní službu přijal, je povinen nahradit státní pokladně školní výlohy ve výši 10 000 korun za každý rok studia během deseti let státní služby.⁸⁵*

Firma Baťa nebyla ale jediná, která se v té době snažila zřizovat pro své potřeby vyhovující odborné, učňovské školství, v němž by tvořily odborný výcvik se vzděláním kompaktní systém. Za zmínku stojí i plzeňská Škodovka, firma Nehera, pražská Kolbenka a mnohé další. Firma Baťa však s celou koncepcí prorazila nejdále, její reformy měly největší rozměr a působily v průmyslových odvětvích, která byla za první republiky stěžejními a reprezentativními odvětvími naší průmyslové výroby.⁸⁶

2.2.2 Vývoj odborného vzdělávání na Prostějovsku

V únoru 1919 předložilo městské zastupitelstvo Prostějova pamětní spis ministru školství Gustavu Habrmanovi, v němž byla řada požadavků vztahujících se ke školské problematice ve městě Prostějově. Mimo jiné se v něm žádalo o zřízení vyšší dívčí školy, průmyslových a dalších odborných škol. Toto prohlášení úzce souviselo s návštěvou ministra školství v Prostějově 28. února 1919, při níž Gustav Habrman přednesl projev pro učitele a profesory a zdůraznil význam kulturních a školských tradic města. Ministr školství reagoval na požadavek místních radních kladně, takže již v roce 1919 došlo k výrazné přeměně.

---

⁸⁵ BROŽ, Ivan. *Chlapi od Baťů : osudy baťovců v době, kdy šéfoval Jan Baťa*. Praha: Epoque, 2002, s. 24.

⁸⁶ ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973, s. 52.

Novým ústavem se stalo roku 1919 dívčí reálné gymnázium, které bylo hned následujícího roku umístěno v bývalé německé reálce a pak postátněno (původně bylo městské). Tato škola patřila k prvním ústavům svého druhu v republice. Se Státní odbornou školou tkalcovskou splynula roku 1919 založená Státní mistrovská škola krejčovská. V roce 1921 se školou spojila všechna oddělení živnostenských škol pokračovacích pro krejčí a švadleny. V roce 1932 byla zřízena také škola dámského krejčovství. Živnostenské školy pokračovací v roce 1936 slavnostně otevřely novou budovu. Do nové budovy se mohla stěhovat v roce 1935 i Zemská odborná škola hospodářská a také škola přijala do svého názvu jméno Švehlova po zemřelém předsedovi agrární strany Antonínu Švehlovi. Tento název škola nese doposud.⁸⁷

K velkým počínům ve třicátých letech 20. století v prostějovském českém školství lze přiřadit i novou budovu Veřejné odborné školy pro ženská povolání. Ta byla otevřena v roce 1931 na ulici Vápenice. Na škole bylo kromě dvouleté odborné školy také několik kurzů.⁸⁸

Ve školním roce 1931/32 měla škola:

- a) dvouletou odbornou školu rodinnou – 2 třídy, 2 pobočky
- b) živnostenskou pracovnu šití šatů – 1 třídu, 1 pobočku
- c) pětíměsíční odbornou školu kuchařskou – 2 třídy
- d) pětíměsíční zimní odbornou školu pro vedení domácnosti – 1 třídu
- e) pětíměsíční zimní školu šití – 1. třídu
- f) večerní lidovou školu – 1 oddělení
- g) večerní lidové kurzy: 1. šití prádla – 1 oddělení
  - 2. šití šatů – 6 oddělení
  - 3. vaření – 5 oddělení
- h) speciální kurz: 1. jemné kuchyně – 1 oddělení
  - 2. kreslení stříhů a braní míry – 1 oddělení

---

⁸⁷ BARTOŠ, Josef. *Prostějov: dějiny města*. Vyd. 1. Prostějov: Město Prostějov, 1999, s. 94.

⁸⁸ Tamtéž, s. 94.

3. ozdobných prací – 1 oddělení

Celkem 7 tříd a 3 pobočky škol denních, 16 oddělení různých kurzů.⁸⁹

Ve školním roce 1931/32 navštěvovalo Veřejnou odbornou školu pro ženská povolání a její kurzy celkem 500 žákyň.⁹⁰

Dařilo se i nově zřízené Zemské odborné škole hospodářské, zájem o ni rostl, a tak ve školním roce 1923/24 vznikla při této škole pokračovací zahradnická učňovská škola. S rozrůstající kapacitou školy získala škola pozemky v Kralickém háji, celkem 19 hektarů, kde vznikla nová budova školy a školní statek. Nová škola fungovala od roku 1931 jako poradní centrum, a to především zájemce z řad menších rolníků. Tuto činnost poskytovali odborní učitelé, kteří na škole působili, a kteří mimo školní činnost dávali cenné rady přímo na polích a upozorňovali tak na nedostatky či kvality. Nová budova sloužila od roku 1935, v té době zde zahájila činnost i jednoletá škola hospodyňská pro děvčata, která poskytovala i ubytování.⁹¹

2.2.2.1 Odborná krejčovská škola v Prostějově

Po osamostatnění Československa 90 % oděvního průmyslu převzatého z bývalé monarchie zůstalo umístěno v Prostějově. Prostějovští výrobci konfekčních oděvů však stáli před těžkým úkolem najít pro své výrobky odbytiště. Snaha zajistit odbyt je nutila vyrábět kvalitněji a tak konkurovat ostatním. Proto během bojů o trhy došlo v prostějovském oděvním průmyslu k nemalým změnám. Začaly se vyrábět lepší druhy konfekce a postupně docházelo v jednotlivých oděvních továrnách ke specializaci výroby. I když v této době spočívá prostějovský oděvní průmysl stále na domácké práci, objevují se do počátku 30. let první mechanické dílny založené na dělbě práce. Důležité změny, ke kterým zde došlo po první světové válce, a snahy konfekčních podnikatelů o kvalitní výrobky, kterými by se lépe mohlo konkurovat cizí konfekci, vedly k založení odborné školy krejčovské. O zřízení této školy v Prostějově v roce 1919 se zasloužil ředitel tkalcovské školy Bohumil Suchý.

---

⁸⁹ JANOUŠEK, Vojtěch. *Dějiny Prostějov*. Brno: Nakladatelství Musejního spolku, 1938, s. 90-91

⁹⁰ Tamtéž, s. 91.

⁹¹ *Švehlova střední odborná škola Prostějov: 110 let školy*. Prostějov: Švehlova střední odborná škola, 2000.

Viděl, že zánikem domácího tkalcovství je ohroženo i trvání státní odborné školy tkalcovské a snažil se proto udržet její chod zřízením odborné školy krejčovské při škole tkalcovské.

A tak o prázdninách roku 1919 byla zřízena jednoletá odborná škola krejčovská a 1. října 1919 byla sloučena v jeden celek se školou tkalcovskou pod názvem „ Státní odborná škola tkalcovská a krejčovská v Prostějově“. Takto zvětšené škole však nestačily místnosti ve staré školní budově v Palečkově ulici, proto musela být odborná škola krejčovská umístěna ve školní budově bývalé dívčí německé školy na ulici Vápenice číslo 1. Škola byla tehdy jen jednoroční, v začátcích jen pro pánské krejčovství. V roce 1921/22 byla přičleněna ještě k této škole všechna oddělení učňovských živnostenských škol pokračovacích pro krejčí a švadleny. Vyučovalo se v pěti různých budovách, to vše znesnadňovalo jak řízení školy, tak i chod školy, proto městská rada povolila úpravu školní budovy na Vápenici. Stalo se tak nástavbou a přístavbou v roce 1926 a od té doby byly všechny třídy školy v jedné budově.⁹²

V prvním školním roce 1919/20 bylo přijato pouze 13 žáků a ani v dalších letech nebyl počet žáků vyšší než 20. Zpočátku neměli podnikatelé k absolventům odborné školy krejčovské velikou důvěru získávali raději odborníky ze zahraničí hlavně z Vídně. Netrvalo však dlouho a přesvědčili se o jejich zdatnosti a dovednosti. Poznali, že absolventi dovedou přizpůsobovat stříhy i výrobu všem požadavkům tak, jak si to žádal trh a módou té doby. Specializace ve výrobě si vynutila i specializaci v odborném školství. Proto v roce 1921 bylo zřízeno oddělení odborné školy pro dámské krejčovství. Ve školním roce 1921/1922 začalo vyučování a končilo v roce 1923/1924. Po několikaleté přestávce bylo pak toto oddělení znovu otevřeno až ve školním roce 1932/1933 a pak už přijímalo žáky pravidelně každým rokem. Příčinnou toho bylo vládní nařízení ze dne 26. října 1922, které žádalo pro přijetí žáků do odborné školy předběžné vzdělání nejméně 3 roky měšťanské školy nebo zkoušky z učiva této školy. Toto nařízení vyvolalo na škole dočasnou stagnaci, protože krejčovský dorost pocházel nejvíce z venkova, kde měšťanské školy ještě nebyly, anebo pocházely z rodin sociálně slabších, které si v té době nemohly dovolit nechat děti vychodit měšťanskou školu. Přesto však absolventů krejčovské školy přibývalo, v oděvních závodech jich pracovalo stále více a jejich úspěchy upevňovaly pozice krejčovské školy v Prostějově. Žáci odborné školy krejčovské (od roku 1926 už mistrovské školy krejčovské) vystavovali své výrobky v roce 1928 na celostátní výstavě „Soudobá kultura“ v Brně a tak úspěšně reprezentovali školu.

---

⁹² Almanach školy Střední průmyslové školy oděvní, Prostějov 1969.

Návrh prvních osnov pro nově zřízenou odbornou školu krejčovskou sestavil v roce 1919 Bohumil Suchý, ředitel tkalcovské školy. Základní rozvržení látky učebních předmětů bylo prozatímní, neboť s postupem času se v návaznosti na požadavky z praxe jevila potřeba tyto osnovy dále doplňovat a rozšiřovat. O vypracování učebních plánů a konečných osnov se velkou měrou přičinil učitel Antonín Čížek. Pokud jde o vyučovací předměty, těch bylo celkem 14: textilní zbožíznalství, technologie šití, nauka o krojích a stejnokrojích, měřické rýsování, kreslení od ruky, kreslení odborné, kreslení střihů a braní míry, občanská nauka, anatomie, živnostenské počty a písemnosti, směnkařství a účetnictví, kalkulace, praxe dílenská a němčina. Vyučovalo se 44 hodin týdně a předměty byly zvoleny tak, aby se dosáhlo stanoveného učebního cíle - prohloubit praktické i teoretické vědomosti krejčovských tovaryšů. I když se v dalším období měnily názvy vyučovacích předmětů, jejich náplň zůstávala stejná. Až v roce 1924/25 přibyl nový, nazvaný „o strojích a pomůckách krejčovských“, který nahradil odborné kreslení. Oddělení pro dámské krejčovství zahájilo činnost od školního roku 1922/23 a vzdělávání krejčovského dorostu zde probíhalo podle stejných učebních plánů a osnov jako u oddělení pro pánské krejčovství. Potřeby dámského krejčovství sledovala jen dílenská praxe, která byla rozdělena na anglickou a francouzskou.⁹³

2.2.2.2 Letecké učiliště Prostějov

Bylo by škoda, kdybych se alespoň okrajově nezmínila o leteckém učilišti, které v Prostějově v třicátých letech 20. století úspěšně fungovalo. Vždyť jen málokteré z měst v naší republice se může pochlubit tím, že mělo ve svém městě učiliště pro letce, a jak zmiňuji v této kapitole, tak i slavné letce. A nakonec doposud Prostějov zůstal významným centrem vojenského letectva a vojáků vůbec.

Počátky slavné letecké historie Prostějova se mohou datovat od roku 1921. Dne 19. prosince 1921 se uskutečnila schůze Městského zastupitelstva, kde bylo sděleno, aby v Prostějově byla zřízena Letecká vojenská škola z Chebu. Město Cheb nevyhovovalo z důvodu častých přeletů československých letadel přes státní hranici s Německem. A tak Ministerstvo národní obrany hledalo vhodnější lokaci pro umístění školního leteckého střediska dále do vnitrozemí republiky. V té době se rozhodovalo mezi dvěma městy a to

---

⁹³ Almanach školy Střední průmyslové školy oděvní, Prostějov 1969.

Olomoucí a právě Prostějovem. Již 5. ledna 1922 se sešli zástupci letecké školy v Chebu a Městské rady Prostějova, aby uskutečnili společnou prohlídku nabízených pozemků. Pozemky se ukázaly jako vyhovující a zástupci letecké školy se vyjádřili, že budou umístění školy v Prostějově podporovat. Oficiální požadavek na zřízení letiště podalo městské zastupitelstvo dne 31. března 1922.⁹⁴

A už v květnu téhož roku byla mezi zástupci Ministerstva národní obrany a prostějovskou městskou radou podepsána čtrnáctibodová smlouva o základních povinnostech a závazcích obou smluvních stran při výstavbě učiliště. V průběhu celého roku 1923 se probíhalo odvodnění celé budoucí letištní plochy a terén byl adaptován tak, aby zcela vyhovoval tehdejší směrnicím, které byly kladeny na letecký provoz. Na konci roku 1924 byla dokončena výstavba přístupových silnic k letišti a tím byly hotovy všechny přípravné práce potřebné pro stavbu učiliště. Po nich se započalo s výstavbou vlastního leteckého učiliště. Vlastní výstavba leteckého učiliště se uskutečnila ve dvou fázích. V první fázi se vystavěly čtyři objekty: velitelská budova, dvě budovy pro ubytování mužstva a kuchyně. A tak dne 9. Června 1927 byly tyto budovy zkolaudovány. Ve druhé fázi se vystavěla ošetřovna, tělocvična, učebny, byty pro kmenové důstojníky a rotmistry, kteří působili v areálu učiliště a další menší stavby potřebné pro provoz učiliště a letiště. Tato fáze byla dokončena v polovině roku 1931. Celá výstavba vyšla v souhrnu na necelých 18 milionů korun. K učilišti náležela i hospodářská a technická správa, 1. školní letecký oddíl a škola pro odborný dorost letectva. Oficiálně se letecké učiliště, i s jeho velitelstvím přemístilo z Chebu do Prostějova ve dnech 21. a 22. září 1927, o den později zahájilo svoji činnost. Cheb se stal přidruženým pracovištěm Prostějova, jemuž Prostějov velel.⁹⁵

V lednu 1929 se změnil název učiliště na Vojenské letecké učiliště Prostějov. Struktury školy tvořilo velitelství učiliště, 1. školní letecký oddíl, 2. školní letecký oddíl, oddíl leteckého dorostu a park s technickou správou. Pře válkou bylo prostějovské vojenské letecké učiliště velice ceněným a kvalitním učilištěm co se týkalo výchovy mladých leteckých bojovníků. Toto učiliště vychovalo i mnoho hrdinů, kteří padli ve druhé světové válce. Rodák z nedalekých Otaslavic, Josef František, a absolvent tohoto učiliště se dokonce za druhé světové války stal nejúspěšnějším československým stíhačem Bitvy o Británii, stejně tak jako

---

⁹⁴ ŠPAČEK, Jaroslav. *Jedenapadesátý: historie 51. vrtulníkového pluku vesele i vážně*. Cheb: Svět křídel, 2011, s. 9.

⁹⁵ Tamtéž, s. 11.

další odchovanec tohoto učiliště František Peřina, který byl nejlepším československým stíhačem ve Francii.⁹⁶

Působení vojenského leteckého učiliště v Prostějově přetrvávalo do 31. srpna 1959, kdy byl 1. letecký školní pluk přemístěn do Prešova.⁹⁷

2.2.2.3 Uplatnění učňovské mládeže na Prostějovsku

První světová válka znamenala pro oděvní výrobu v Prostějově nejen politický, ale i ekonomický předěl. Vznikla řada nových podniků (v roce 1924 to bylo 89 oděvních továren a 6 družstevních podniků, ale charakter průmyslových závodů mělo jen necelých jen 60 % z nich). Zápis ve výkazu Obchodní živnostenské komory v Olomouci za rok 1939 uvádí, že v Prostějově existovalo 132 závodů na výrobu oděvů, z toho 55 továren a 77 maloživností. Z továren mělo 6 podniků mechanickou pásovou výrobu (Nehera, SBOR, Rolný, Řezáč, Kalwil a Prvoděv), kde přímo v provozech pracovalo přes 3000 zaměstnanců.⁹⁸ Ani během válečných let se podnikavost v této oblasti příliš nezměnila, v roce 1941 bylo registrováno 153 výrobců konfekce, postupem války se jejich počet zvýšil na 202.⁹⁹ V těchto všech podnicích se uplatnili absolventi odborné školy krejčovské.

Dalším odvětvím, kde se mohli prostějovští absolventi odborných učňovských škol uplatnit byl kovodělný průmysl. Byl druhým nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím v Prostějově. V meziválečném období zde působili tyto továrny: Doležal a Těhník (mostní konstrukce, mříže, sporáky), továrna bratří Wilhelmů (vyrábějící drátěné tkaniny, pletiva, železná vrata, děrné plechy), Wichterle a Kovařík (vyrábějící zemědělské stroje, parní lokomotivy, později i traktory) a Vulkania (vyrábějící umělecké kovové předměty – svítidla, mosazný nábytek, mříže). Některé z těchto továren přetrvaly ještě do doby nedávné. V těchto továrnách našli uplatnění především absolventi z řad chlapců a to z oborů jako jsou, strojí zámečníci, nástrojaři, stavební zámečníci a soustružníci.

---

⁹⁶ ŠPAČEK, Jaroslav. *Jedenapadesátý: historie 51. vrtulníkového pluku vesele i vážně*. Cheb: Svět křídel, 2011, s. 12.

⁹⁷ Tamtéž, s. 14.

⁹⁸ *Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy: Výbor příspěvků z vědecké konf. Prostějov 24. a 25. dubna 1990*, Městský národní výbor, Muzeum Prostějovska a Okresní archiv. Prostějov: Státní okresní archiv, 1994, s. 120.

⁹⁹ Tamtéž, s. 120.

Největšími oděvními továrnami té doby, kde nacházely absolventi krejčovské školy uplatnění, byly: **Jan Nehera – tovární výroba oděvů**

Tato firma vznikla roku 1929 v době, kdy se Jan Nehera vymanil se společnosti Jakuba Sekaniny a Františka Dokoupila a rozhodl se podle vzoru Tomáše Bati a Arnošta Rolného prodávat konfekci ve vlastních prodejnách. A tak jako Baťa oceňoval svoje výrobky cenou, která končila číslicí 9. Již v roce 1934 jeho zaměstnanci pracují ve čtyřech rozmístěných závodech na Olomoucké ulici, kde byly umístěny střihárny, kožešnické dílny, sklad a výdej pro domáckou práci, v této době zde pracovalo asi padesát osob. V roce 1935 již zaměstnával 360 osob, z toho 120 krejčích a 240 švadlen. Švadlenám vyplácel mzdu kolem 120 korun týdně a nevyučným pomocným dělnicím 80 korun. V tom samém roce založil v budově na Komenského ulici výrobu dámských oděvů. Zde našlo uplatnění sto pracujících žen. V roce 1938 zaměstnával Jan Nehera ve vnitřních provozech svého podniku již 970 zaměstnanců, z toho bylo 732 dělníků a dělnic zaměstnaných u pásové výroby. V roce 1940 vybudoval další továrnu v Trenčíně. Na Slovensku Jan Nehera zřídil i rozsáhlou síť svých prodejen. Během druhé světové války se většina výroby soustředila na potřeby německé branné moci.¹⁰⁰

Po druhé světové válce byla do firmy dosazena národní správa. Po přijetí znárodnovacích dekretů 24. října 1945 byla firma Jana Nehery znárodněna a stala základem, na němž byl zbudován budoucí národní podnik Oděvní průmysl Prostějov.¹⁰¹

Arnošt Rolný – továrna na oděvy

První zmínku o firmě rolní můžeme nalézt již v roce 1862, kdy si František Rolný, otec pozdějšího majitele Arnošta Rolného, otevřel vůbec první krejčovskou dílnu tohoto druhu v Prostějově. Na začátku své působnosti měl dokonce 12 tovaryšů a šest učňů, kteří u něho bydleli a stravovali se.¹⁰²

Před první světovou válkou zaměstnávala firma obchodní cestující, kteří na svých cestách získávali zakázky na výrobu oděvů na míru a současně zajišťovali odbyt. Zakázkové

---

¹⁰⁰ CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku..* Žehušice: Městské knihy, 2009, s. 51-52.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 52.

¹⁰² Tamtéž, s. 55.

oděvy byly zasílány k zákazníkům poštou. Po roce 1918 rozjela firma vlastní distribuční síť prodejen. V roce 1935 měla celkem 88 prodejen. V meziválečném období firma velice prospívala. Jak rostla výroba, tak se zvyšoval i počet zaměstnanců. V roce 1922 zde bylo zaměstnáno 100 zaměstnanců, v roce 1924 již 270 a o pět let později dokonce 600 zaměstnanců. Jak firma přecházela ke konfekční výrobě, vyvstal zde problém, jak co nejefektivněji vyřešit odbyt těchto výrobků. Od roku 1937 školila firma svůj vlastní dorost nejprve v obchodní škole firmy Rolný a od roku 1942 v učňovské krejčovské škole. I tato firma byla vyhláškou ministerstva průmyslu ze dne 27. prosince 1945 č. 644 Ú. l. znárodněna a další vyhláškou ze dne 7. března 1946 č. 1 111 Ú. l. začleněna do národního podniku OP Prostějov.¹⁰³

F.Řezáč a spol., továrna na dámské a pánské oděvy

Založení firmy se datuje od roku 1920 a tehdy sídlila v Olomoucké ulici č. 4. Společníky firmy při jejím založení byli obchodní cestující František Řezáč, soukromý úředník František Morávek a majitelka domu Marie Bažantová. Podnik šil všechny druhy oděvů, a to jak ve vlastních dílnách v podniku, tak i domácimi krejčími. V roce 1938 pracovalo ve firmě 369 zaměstnanců, v roce 1939 to již bylo 509 zaměstnanců, v období války počet zaměstnanců klesl, v roce 1942 jich měl jen 334 a v roce 1945 zde bylo zaměstnáno 245 lidí. Denně, v roce 1945, se zde za plného provozu stačilo ušít 200 kalhot, 120 sak, 100 raglánů, 100 dámských oděvů a 60 dětských oděvů. Stejně jako ostatní oděvní firmy byla i tato firma vyhláškou ministra průmyslu ze dne 27. června 1948, č. 1 254 Ú. l. znárodněna a další vyhláškou ze dne 29. června 1948, č. 1 402 Ú. l. začleněna do národního podniku Oděvní průmysl Prostějov.¹⁰⁴

Sbor, tovární výroba oděvů

Rodinná firma Sborowitzů byla vybudována židovským podnikatelem Gustavem Sborowitzem v roce 1898 a pod názvem Gustav Sborowitz fungovala až do roku 1913, kdy se do chodu firmy zapojil i nejstarší syn Max a oficiální název firmy byl pozměněn na „Gustav Sborowitz a syn“. V roce 1901 se začalo s výrobou konfekce a to ve dvoře starých kasáren, v místech, kde dnes stojí nová radnice. V tomto objektu byla firma pouze v nájmu. Šily se zde všechny druhy oděvů, tak se předávaly i nastříhané kusy oděvů domácimi krejčími k ušití.

---

¹⁰³ CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009, s. 58.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 58-59.

V roce 1910 si Sborowitzové vystavěli vlastní jednopatrovou tovární budovu v Olomoucké ulici č. 23. Jako jeden z prvních prostějovských konfekcionářů dostal roku 1914 válečné dodávky, tímto kapacita závodu vzrostla, že mohla vyrábět ročně asi 400 000 uniforem a stejný počet pláštů. V roce 1921 se stal spolujednatel i syn Fritz Sborowitz a později i další synové Hans a Bruno. V roce 1928, po smrti Gustava Sborowitze, se vedení továrny ujali všichni bratři. Ve stejném roce se továrna na Olomoucké ulici rozšířila o druhé patro a zavedena po vzoru zahraničních konfekčních továren mechanická dílna, jako jediná svého druhu v republice. I když firma dobře prosperovala a byla pokrokově jedna z nejlepších, sociální a platové podmínky hovořily o opaku, v tomto směru naopak byla firma nejhorší ze všech oděvních firem v Prostějově. I firma Sborowitz měla vlastní distribuční síť a od roku 1931 si zřizovala síť vlastní prodejny. V roce 1933 byl název firmy změněn na „Sbor“. Tento název používal podnik až do roku 1942, kdy byla firma v důsledku arizace přejmenována a do konce války nesla název „*Erste mährische Kleiderfabrik*“ a jejím majitelem byl jmenován Leopold Mitterbauer. V roce 1944 byla výroba v podniku ukončena z nařízení ministerstva hospodářství. Ve válečném období byly veškeré provozní místnosti vystěhovány a v továrních prostorách se vyráběly filtry do plynových masek. Také firma Sbor byla vyhláškou ministerstva průmyslu ze dne 7. března 1946 č. 956 Ú. l. začleněna do národního podniku Oděvní průmysl v Prostějově, se zpětnou platností k 1. lednu 1946.¹⁰⁵

Hermann Berger a Comp., výroba pánských a chlapeckých oděvů a dámských pláštů

K datu 10. února 1905 byla firma Hermann Berger zapsána do obchodního rejstříku Krajského soudu v Olomouci pod názvem *Hermann Berger, krejčovství*. Společníky firmy byli Hermann Berger, Julius Bodamský a Rudolf Berger. Firma vyráběla pánské, chlapecké a dětské oděvy, od roku 1933 se výroba rozšířila i o dámské pláště. Firma patřila k těm větším ve městě, v roce 1930 měla 300 zaměstnanců, v roce 1937 pak 65 vnitřních zaměstnanců a 182 domácích krejčích. V roce 1941 byla firma, též jako firma Sborowitz, arizována a její řízení převzal Rudolf Hinne z Berlína. Živnostenský list vydal pro Prostějovské oděvní závody Rudolf Hinne na tovární výrobu pánských, dámských a dětských svrchních oděvů Okresní úřad v Prostějově dne 5. března 1941. I tato firma ve válečné době vyráběla výrobky potřebné pro německou armádu a po osvobození pro československou armádu, a to jak

---

¹⁰⁵ CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009, s. 59-61

v dílnách, tak i domácími krejčími. Po osvobození byla výnosem Zemského národního výboru v Brně zavedena národní správa a národním správcem byl jmenován Josef Vinkler. Vyhláškou ministerstva průmyslu z 13. května byla i tato firma znárodněna a začleněna do Oděvního průmyslu Prostějov.¹⁰⁶

Toto byla jen malá ukázka oděvních firem, které v Prostějově existovaly. Některým se dařilo více prosperovat, některým méně. Firma Nehera dosáhla i zahraničního věhlasu. Firma Rolný se angažovala i v jiném odvětví, než je oděvní průmysl, a i zde dosáhla veliké odezvy.

Věhlas oděvní výrobě přineslo i to, že v roce 1910 v této oblasti nalezlo obživu 12 000 osob. Značnou část těchto pracujících tvořili domácí krejčí, pracující mnohdy s celou rodinou, tovární výroba nedosahovala takového rozsahu pracovních sil. Podle dochovaných statistik se uvádí existence 48 větších výrobců konfekce. Celková produkce v roce 1910 činila 5 milionů oděvů. I přes některé krize (v letech 1897-1899, 1901, 1908, 1913) a následným zánikem některých firem, město ze vzestupu oděvního průmyslu v letech 1900-1911 profitovalo. V meziválečném období bylo již ve městě 90 oděvních továren a několik menších konfekčních družstevních podniků.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009, s. 43.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 34.

Závěr

Vývoj školství úzce souvisí s vývojem celé společnosti, s jejími požadavky a potřebami. Rozvoj učňovského školství jako součásti školství odborného tuto spojitost plně dokladuje. Jak se měnily společenské nároky, tak se měnil i způsob její realizace. V prvopočátcích to byla výchova leckdy nahodilá, nabytá zkušenostmi z vandru, později to bylo vyučení u mistra řemesla a ještě později organizovaná výchova učňovské mládeže. Dá se říci že již v prvních desetiletích 20. století se v Českých zemích vytvořila uspokojivá základna škol pro odborně vzdělanou mládež.

Cílem mé bakalářské práce byla analýza odborného vzdělávání a jeho proměny na našem území na přelomu 19. a 20 století, sahající až do začátku druhé světové války, včetně zaměření na město Prostějov. Úkolem bylo zejména zachytit vývojové změny odborného školství v Habsburské monarchii a za první republiky, a to jak po institucionální, tak i po oborové stránce a dále nastínit možnosti následného uplatnění učňovské mládeže v Prostějově. Práce je pouze nahlédnutím do složité problematiky vývoje učňovského školství, prohloubení tohoto tématu je možné v mé příští práci.

Od poloviny 19. století se začala výchova učňů, v tehdejší době ještě učedníků, řídit živnostenským zákonem. Samotní učedníci podléhali svým učebným pánům, ale měli také za povinnost navštěvovat nedělní školy. Od toho se ale v pozdějších letech upustilo, protože v té době neděle byla jediným dnem, kdy měli učedníci volno, tudíž tyto školy byly navštěvovány s jejich sebezapřením. Avšak již padesátých letech 19. století se začínají objevovat první školy, která byly prvními vlašťovkami v oblasti odborného vzdělávání.

Nemalou část své bakalářské práce jsem věnovala dívčímu odbornému vzdělávání. To umožnilo dívkám přístup k všeobecnému vzdělávání, které bylo předpokladem k jejich dalšímu sebeuplatnění. Postupem doby umožnilo toto vzdělávání i vstup na vysokou školu. Významnou část dívčího vzdělávání tvoří ve své době spolky se svou pestrou činností. Jednotlivé spolky byly rozděleny podle druhu zaměření na vzdělávání, které bylo přizpůsobeno aktuálním potřebám žen a dívek ve společnosti. Rozhodující je, že spolky nabízely vzdělávání dívek a žen z různých sociálních podmínek. A právě sociální otázka zde hrála významnou roli pro ženy a dívky a jejich pozdější uplatnění ve společnosti. Nutno připomenout, že vývoj dívčího vzdělávání by nebyl možný za přispění pokrokově smýšlejících dam a díky aktivitám soukromých osob. Práce je pouze sondou do složité

problematiky rekonstrukce dívčího vzdělávání, přesto naznačuje průřez tímto zajímavým zlomovým historickým obdobím. Poukazuje na skutečnost, že tak byla nastoupena cesta od nezávazného setkávání přes toleranci „ryze ženských“ profesí až po jejich nejvyšší možné vzdělání - vysokoškolské. Větší pozornost jsem věnovala vyučování oboru švadlena, který je s Prostějovem úzce spjat.

Přelom století 19. a 20. je hezkým obrázkem toho, jak se měnila nejen struktura našeho průmyslu, ale spolu s ním i rostla síť odborných škol. Zakládaly se nové školy, pro nově rozrůstající průmysl, pro nové obory. Mnohé z těchto škol přetrvaly do současnosti.

Historický vývoj učňovského školství poukazuje na potřebu propojenosti výchovy učňovské mládeže se skutečnou realitou budoucího provozu, budoucího zaměstnavatele. Zářným příkladem toho je model Baťovského školství. Které přímo neovlivnilo vývoj odborného vzdělávání, stalo se tak inspirativní a pro další pokračovatele v tomto oboru pokrokovým školstvím. Tento model byl i inspirací a ovlivnil obchodní strategii prostějovského podnikatele Jana Nehery. Prostějov patřil od počátku své ekonomické stability města k velmocím oděvního průmyslu. A proto zde byla i potřeba založit krejčovskou školu, která by vychovávala odborníky pro toto odvětví. Své kořeny v přípravě mládeže pro oděvní průmysl zde má právě tkalcovská škola, která byla založena v 80 letech 19 století. A první větší firmy, kde se takto vzdělaná mládež mohla uplatnit, vznikají v Prostějově na přelomu 19. a 20. století. Oděvní velmocí byl Prostějov ještě do nedávných let. Avšak oděvní škola zde přetrvala i do současnosti. Stejně tak je tomu i u hospodářské školy, dnešní Švehlovy školy, která byť jen s hrstkou oborů zůstala věrna zemědělské tradici.

Jak z mé práce vyplývá, už za první republiky byli na odborné školy přijímáni uchazeči, kteří museli splňovat určitá kritéria, co se týkalo věku a praktického vzdělání. Některé z těchto požadavků přetrvaly na odborných školách dodnes. Věk, ve kterém se přijímají žáci, je v dnešní době zcela přesně stanoven školským zákonem, ale co týká praktického vzdělání, z pohledu dnešního uchazeče o studium na odborné škole či učilišti, jej nahrazují talentová zkouška.

Bylo velmi poučné zjistit, jaké obory v naší zemi vznikaly, za jakých podmínek do nich mohli zájemci o studium nastoupit, a potom v jakých podmínkách studium probíhalo. Během studia k mé bakalářské práci jsem zjišťovala fakta, že mnohé z odborných škol již neexistují a že k velké škodě naší společnosti a drobného průmyslu zanikla řada úspěšných oborů.

Stejně tak tomu bylo i u prostějovských podniků, ještě ve třicátých letech minulého století jich zde existovalo několik desítek. V těchto podnicích našli uplatnění absolventi prostějovských škol, ale i široká veřejnost. V dnešní době bychom stěží napočítali pouze jednu desítku takových podniků.

Literatura

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. 175 s. ISBN 80-86429-38-5.

BARTOŠ, Josef. *Prostějov: dějiny města*. Prostějov: Město Prostějov, 1999. ISBN 80-238-4511-X.

BAŤA, Tomáš. *Zlínské školství: z názorů T. Bati a J.A. Bati na výchovu: dnešní stav: plány do budoucna*. Zlín: Jan Antonín Baťa, 1934.(bez ISBN)

BĚLINA, Pavel, ed. a POKORNÝ, Jiří, ed. *Dějiny zemí Koruny české. II, Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1999. 328 s. ISBN 80-7185-257-0.

BROŽ, Ivan. *Chlapi od Baťů: osudy baťovců v době, kdy šéfoval Jan Baťa*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2002. ISBN 80-863-2804-X.

CACH, Josef, ed. *Otakar Kádner: Pedagogika, školství a jejich dějiny*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 197 s. Z dějin pedagogiky; sv. 18. Dějiny školy a výchovy. (bez ISBN)

CYDLÍK, Tomáš. *Historie a současnost podnikání na Prostějovsku*. Žehušice: Městské knihy, 2009. ISBN 978-80-86699-56-1.

ČERNOHORSKÝ, Zdeněk. *Vývoj učňovského školství v Československu*. Praha: SNP, 1973. (bez ISBN)

DVOŘÁK, Karel J. *Vznik a vývoj odborného školství*. 1. vyd. Praha, 1969 (bez ISBN)

ERDĚLY, Evžen. *Baťa - švec, který dobyl světa*. 1. vyd. Zlín : Archa, 1990. ISBN 59-078-90.

JANOUŠEK, Vojtěch. *Dějiny Prostějov*. Brno: Nakladatelství Musejního spolku, 1938. (bez ISBN)

KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007. ISBN 978-80-7028-303-5.

KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. 224 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4.

KOVAŘÍČEK, Václav. *Prameny k dějinám školství I*. Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1984.(bez ISBN)

LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha : Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. 173 s. ISBN 80-7277-295-3.

MATES, Pavel. *Vývoj organizace a řízení středního odborného školství v Československu: (1918-1987)*. Praha, 1987.

ŠPAČEK, Jaroslav. *Jedenapadesátý: historie 51.vrtulníkového pluku vesele i vážně*. Cheb: Svět křídel, 2011. ISBN 978-80-86808-99-4

WEIGNER, Leopold. *Počátkové odborného a živnostenského školství*. Praha, 1919.(bez ISBN)

Pamětní zpráva vydaná u příležitosti slavnostního otevření Švehlovy odborné školy hospodářské. Prostějov : Kuratorium pro stavbu hospodářské školy, 1935. (bez ISBN)

Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy: Výbor příspěvků z vědecké konf. Prostějov 24. a 25. dubna 1990, Městský národní výbor, Muzeum Prostějovska a Okresní archiv. Prostějov: Státní okresní archiv, 1994. ISBN 80-900-1065-2.

Švehlova střední odborná škola Prostějov : 110 let školy. Prostějov: Švehlova střední odborná škola, 2000. (bez ISBN)

Prameny

Almanach Střední průmyslové školy oděvní, Prostějov 1969.

Živnostenský řád vydaný dne 20. prosince 1859, vstupující v platnosti od 1.května 1860, vydaný Františkem Josefem I.